

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного
господарства та природокористування

Кафедра журналістики та
українознавства

06-10-79М

**Методичні вказівки до семінарських
занять та самостійного вивчення
навчальної дисципліни
«Українська державність
і культура»**

для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня усіх освітньо-професійних програм
спеціальностей НУВГП
денної форми навчання

Затверджено на засіданні
науково-методичної ради НУВГП
протокол № від 2022 р.

Рівне 2022

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійного вивчення навчальної дисципліни «Українська державність та культура» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня усіх освітньо-професійних програм спеціальностей НУВГП денної форми навчання [Електронне видання] / В.М. Гром, Г.Д. Клинова-Дацюк, І.В. Міщук. Рівне: НУВГП, 2022. 45 с.

Укладачі:

В.М. Гром, старший викладач кафедри журналістики та українознавства;

Г.Д. Клинова-Дацюк, кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики та українознавства;

І.В. Міщук, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін.

Відповідальний за випуск:

Л.Д. Малевич, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та українознавства

Вчений секретар науково-методичної ради:

Т.А. Костюкова

© Гром В.М., 2022

© Клинова-Дацюк Г.Д., 2022

© Міщук І.В., 2022

© НУВГП, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
МОДУЛЬ І. ТРАДИЦІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	6
Тема 1. Державотворення в Україні у давню добу. Київська Русь. Галицько-Волинське князівство.....	6
Тема 2. Козацько-гетьманська держава XVII-XVIII ст.....	9
Тема 3. Боротьба за українську державність у 1917-1921 рр....	13
Тема 4. Радянська модель української державності та національно-визвольна боротьба у 1921-1991 рр.....	17
Тема 5. Україна – суверенна держава. Глобалізаційні та свроінтеграційні процеси.....	21
МОДУЛЬ ІІ. УКРАЇНЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ І КУЛЬТУРА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ.....	24
Тема 1. Давня та середньовічна культура України.....	24
Тема 2. Ренесансна та барокова культура України.....	26
Тема 3. Національне відродження у ХІХ – на початку ХХ ст... 29	
Тема 4. Українська культура у добу світових війн та революцій (перша половина ХХ століття).....	32
Тема 5. Здобутки і втрати національної культури у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.....	35
Тема 6. Українська діаспора та її внесок у розвиток національної державності і культури.....	38
МОДУЛЬ ІІІ. ОСНОВИ ДЕРЖАВНОСТІ І ПРАВА.....	40
Тема 1. Загальна характеристика держави.....	40
Тема 2. Загальна характеристика права.....	41
Тема 3. Правовідносини та юридична відповідальність. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина.....	42
РЕКОМЕНДОВНА ЛІТЕРАТУРА, ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	44

ВСТУП

В умовах російської воєнної агресії проти України, що супроводжується ідеологічною та інформаційною експансією, вивчення навчальної дисципліни «Українська державність і культура» є надзвичайно важливим і необхідним засобом захисту державних інтересів у духовній сфері. Освітня компонента розглядає низку актуальних для сьогодення питань: традиції державотворчих процесів на українських землях, становлення української нації, формування самобутньої і неповторної національної культури, роль і місце української держави й культури в європейському полікультурному просторі тощо.

Загальний обсяг годин на вивчення дисципліни «Українська державність та культура» здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня складає 4 кредити (120 годин), у тому числі: лекції – 42 год., семінари – 20 год., самостійна робота – 58 год.

Навчальна дисципліна складається із трьох змістових модулів:

1. Традиції державотворення в Україні: історія та сучасність (10 год. лекції та 10 год. семінарські заняття).
2. Українська державність і культура у європейському полікультурному просторі (10 год. лекції та 12 год. семінарські заняття).
3. Основи державності і права (14 год. лекції та 6 год. семінарські заняття).

Мета викладання дисципліни «Українська державність і культура» полягає в ґрунтовному аналізі традицій українського державотворення, показі самобутності українського народу, його історії та культури; формуванні у студентів бачення державотворчих процесів в Україні та сприйняття її культури, як невід'ємної складової світового історичного процесу та світової культурної спадщини, а також

в отриманні теоретичних знань і практичних навичок у сфері державно-правових відносин.

Основні завдання:

- проаналізувати традиції державотворення в Україні;
- визначити роль і місце України в глобалізаційних та євроінтеграційних процесах;
- розкрити умови формування та розвитку української культури, як самобутньої національної культури;
- показати розвиток української культури, як частини всесвітнього історичного та культурного процесу;
- розвивати навички дослідницької роботи з джерелами та об'єктивного аналізу історичних фактів;
- виховувати патріотичні почуття та шанобливе ставлення до історичного минулого українського народу, постатей та діячів культури.
- з'ясувати основні права та обов'язки людини і громадянина України;
- ознайомити з цінностями вільного демократичного суспільства, верховенства права, принципів європейської демократії та поваги до прав громадян, враховувати їх при прийнятті рішень;
- дати знання про можливі способи захисту прав та інтересів громадян у різних правових ситуаціях;
- вміти використовувати на практиці основні положення законодавства, як національного так і міжнародного.

Вивчення навчальної дисципліни завершується заліком. Протягом семестру проводиться тестова перевірка знань за вищезазначеними модулями. Підсумкова оцінка визначається сумою набраних балів за всі форми навчальної діяльності протягом семестру (максимально 60 балів) та залік (40 балів).

У цьому електронному виданні відповідно до силабуса освітньої компоненти пропонуються плани семінарських занять, проблемно-дослідницькі завдання, теми рефератів,

повідомлень, есе, мультимедійних презентацій, а також джерела і література для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

МОДУЛЬ I. ТРАДИЦІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Тема 1. Державотворення в Україні у давню добу. Київська Русь. Галицько-Волинське князівство

1. Державотворчі процеси в Україні у добу давніх народів і цивілізацій.
2. Київська Русь IX-XIII ст.
3. Галицько-Волинська держава у Центрально-Східній Європі.

Реферати і повідомлення:

- Давні державні утворення на території сучасної України.
- «Руська Правда» як історичне джерело та пам'ятка правової культури.
- Київська Русь на міжнародній арені.
- Атрибути князівської влади.
- Романа Мстиславовича – самодержець Русі.
- Державницька діяльність Данила Галицького.
- Походження етноніма «Україна».

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Встановіть, до якого періоду відносяться початки формування етнічних і державних спільнот на території України. Підготуйте інформацію про державні утворення кочових народів (кіммерійці, скіфи, сармати).

2. Охарактеризуйте устрій античних міст-держав, покажіть взаємовпливи різних цивілізацій і культур.
3. Охарактеризуйте передумови утворення державності у східних слов'ян, ознайомтеся із різними теоріями походження Русі (норманська, антинорманська, хозарська та ін.). Визначте етимологію слів «Русь», «руси», «русичі», «Руська земля».
4. Висвітліть основні етапи становлення і розвитку східнослов'янської держави (формування, вихід на міжнародну арену, досягнення найвищої могутності).
5. Схарактеризуйте ключові напрямки внутрішньої і зовнішньої політики князів Київської Русі у IX–X ст.
6. Підготуйте інформацію про реформаторську діяльність Володимира Великого і особливості правління Ярослава Мудрого.
7. Проаналізуйте причини та наслідки роздробленості Русі, обставини запровадження вотчинної форми землеволодіння.
8. Визначте особливості правління тріумвірату Ярославичів та основні завдання і рішення з'їздів (снемів) князів.
9. Органи влади та управління в Київській Русі.
10. Розкрийте роль князя Володимира Мономаха в історії Київської Русі та європейській політиці.
11. Простежте специфіку розвитку окремих руських земель і князівств (Київщина, Чернігово-Сіверщина, Переяславщина, Волинь, Галичина).
12. Визначте особливості розвитку Галичини і Волині та основні етапи історії Галицько-Волинського князівства.
13. Охарактеризуйте діяльність князів та королів з династії Романовичів (Роман Мстиславович, Данило Романович, Василько, Володимир Василькович, Лев I, Юрій I та ін.), покажіть їх боротьбу проти монгольської навали та польсько-угорської експансії.
14. Встановіть роль та значення Галицько-Волинського князівства в українському державотворенні.

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе).

1. Чи можна було зупинити процес роздробленості та зберегти Київську Русь?
2. Політична роздробленість Русі – закономірний розвиток феодального суспільства чи політична криза верховної влади?
3. Чому християнство в Київській Русі було запроваджено з Візантії?
4. У чому полягали місце і роль Галицько-Волинської держави на карті Центрально-Східної Європи?
5. Чому, на думку багатьох істориків, Київська Русь, як держава не набула завершеного монархічного устрою?

Джерела і література до теми:

Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович. Біла Церква, 2013.

Галицько-волинська доба. Студії з історії Галицько-Волинської держави XII-XIV ст. / Відп. ред. А. Александрович. Львів, 2020. 216 с.

Головко О. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X-I половина XIII ст.). Київ, 2021.

Геродот. Історії в дев'яти книгах. Кн. IV. Київ, 1993.

Залізник Л.Л. Українці: витоки та історичні долі. Київ, 2011.

Літопис руський / Пер. Л.Є.Махновця. Київ, 1989.

Однороженко О. Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. Київ, 2011.

Прищепа Б.А. Погоринські міста в X-XIII ст. Рівне, 2016.

Ричка В. Лицар духу: Володимир Великий в історії та пам'яті. Київ, 2015.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2005.

Тема 2. Козацько-гетьманська держава XVII-XVIII ст.

1. Формування козацького стану у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій.
2. Козацько-гетьманська держава XVII-XVIII ст.

Реферати і повідомлення:

- Литовські Статути.
- Запорозька Січ в історії українського державотворення.
- Політико-правові інституції Запорозької Січі.
- Козацько-гетьманська держава у міжнародних відносинах.
- Військо Запорозьке та Кримське ханство у роки Національно-визвольної війни.
- Конституція П. Орлика та державно-правові акти Війська Запорозького.
- Ліквідація козацької державності у XVIII ст.: причини та наслідки.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Підготуйте інформацію про долю захоплених Литвою та Польщею українських земель, опишіть їх становище, адміністративно-правовий устрій, соціально-економічний і політичний розвиток (ліквідація князівств, Магдебурзьке право, Литовські статути, закріпачення селян, поширення католицизму тощо).
2. Розкажіть про роль та значення козацьких повстань 20-30-х рр., їх вплив на історичну долю українського народу.
3. Розкрийте причини, характер, рушійні сили та завдання національно-визвольної війни у середині XVII ст. Чи правомірно називати її революцією?

4. Визначте основні періоди національно-визвольної війни. Зверніть увагу на становлення української державності в роки війни.
5. Охарактеризуйте адміністративно-територіальний устрій Війська Запорозького, органи влади, збройні сили, фінансову систему.
6. Підготуйте інформацію про зовнішню політику Війська Запорозького (відносини з Річчю Посполитою, Московією, Османською імперією, Швецією) тощо.
7. Проаналізуйте договори Війська Запорозького із Річчю Посполитою (Зборівський 1649 р. та Білоцерківський 1651 р.). Які вони мали наслідки для українських земель?
8. Розкажіть про Переяславську раду та її місце в історичній долі українського народу.
9. Проаналізуйте договірні статті з Московією (Березневі 1654р., Переяславські 1659 р., Московські 1665 р., Глухівські 1669 р., Конотопські 1672 р., Коломацькі 1687 р. та ін.). Визначте їх особливості та наслідки.
10. Розкрийте значення Української національної революції середини XVII ст. в контексті вітчизняної та європейської історії.
11. Охарактеризуйте внутрішню і зовнішню політику Війська Запорозького в період Руїни. Простежте розподіли українських земель між Польщею, Росією і Туреччиною (Андрусівське перемир'я 1667 р., Бучацький договір 1672 р., Бахчисарайський 1681 р., «Вічний мир» 1686 р.), встановіть наслідки цих договорів для української державності.
12. Визначте здобутки Війська Запорозького за правління І. Мазепи. Проаналізуйте політичні оцінки українського гетьмана як героя чи зрадника. Якими були наслідки Полтавської битви для України та Європи?
13. Опрацюйте зміст конституційної угоди П. Орлика та інших юридично-правових документів Війська Запорозького, ознайомтесь із державно-політичними концепціями козацької еліти. В чому була прогресивна ідея конституції П. Орлика?

Чим відрізнявся цей документ від попередніх традиційних гетьманських статей?

14. Визначте особливості розвитку Правобережної, Лівобережної і Слобідської України та Запорозької Січі. Зверніть увагу на переміни у становищі Київської митрополії, що у 1685 р. перейшла під юрисдикцію Московського патріарха.

15. Підготуйте інформацію про обмеження та ліквідацію козацької автономії, Запорозької Січі та полково-сотенного устрою у XVIII ст., покажіть незворотність цих процесів в умовах централізаторської і колонізаторської політики царизму.

16. Розкажіть про ліквідацію кримсько-татарської державності та колонізаційні процеси на Півдні України. Які землі і чому отримали назву «Новоросія»?

17. Визначте історичне значення держави Війська Запорозького.

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе).

1. Чи правомірно Велике князівство Литовське називати Литовсько-Руською державою?
2. Чому Запорізьку Січ називають «козацькою християнською республікою», яким був її устрій?
3. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. була випадковим чи закономірним явищем?
4. В чому Ви вбачаєте історичне значення української козацької держави Війська Запорозького для подальшої долі українського народу?
5. Чи міг Б. Хмельницький без зовнішньої допомоги відстояти Українську козацьку державу?
6. Значення Української національної революції середини XVII ст. в контексті вітчизняної та європейської історії.

Джерела і література до теми:

- Боплан Г.Л.** Опис України. Київ, 2012.
- Брехуненко В.** Східна брама Європи. Козацька Україна в XVII-XVIII ст. Київ, 2014.
- Величко С.** Літопис. Київ, 2020.
- Гетьман. Т. І-ІІ.** Київ, 2009.
- Горобець В.** Світанок української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017.
- Гуржій О.** Політико-адміністративне й територіальне реформування Гетьманщини у XVIII ст.: причини, перебіг, наслідки. Київ, 2015.
- Гуржій О.** Західна Європа та Гетьманщина в середині XVII-XVIII ст.: закономірності, специфіка / Відп. ред. В. Смолій. Київ: Інститут історії України, 2021.
- Історія українського козацтва: нариси: у 2 т. / В.А.Смолій (відп. ред.) та ін.** Київ, 2011.
- Мицик Ю., Плохій С.** Як козаки Україну боронили. Київ, 2018.
- «Пакти і Конституції» Української козацької держави: до 300-річчя укладення.** Львів, 2011.
- Смолій В.А., Степанков В.С.** Петро Дорошенко (Політичний портрет). Київ, 2011.
- Смолій В.А., Степанков В.С.** Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет). Київ, 2009.
- Таїрова-Яковлева Т.** Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». Вид. 4-е доповнене і перероблене. Київ, 2022.
- Федорук Я.** Віленський договір 1656 року: Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття. Київ, 2011.
- Халебський П.** Україна – земля козаків. Київ, 2008.
- Чухліб Т.** Гетьмани України: військо, політика, держава. Київ, 2021.
- Яковенко Н.М.** Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна. Вид. 2-е. Київ, 2008.
- Яковенко Н.** Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2005.

Тема 3. Боротьба за українську державність у 1917-1921 рр.

1. Перша світова війна та українська національна революція. УНР у 1917-1918 рр.
2. Державницькі змагання у 1918-1921 рр. (Українська Держава, ЗУНР, УНР, УСРР).
3. Історичні уроки боротьби за українську державність у 1917-1921 рр. Становлення політичної нації.

Реферати і повідомлення

- Внесок державних і політичних діячів В. Винниченка, М. Грушевського, С. Петлюри, Є. Петрушевича, П. Скоропадського в розбудову української державності.
- Генеральний Секретаріат – перший національний уряд
- Акти конституційного характеру Центральної ради.
- Український генералітет визвольних змагань.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Проаналізуйте передумови, причини війни, цілі воюючих держав у Великій війні. Які події стали приводом до початку Першої світової війни?
2. Охарактеризуйте перебіг військових дій на Східному фронті у 1914-1916 рр.: Галицька битва, Горлицький прорив, Брусиловський прорив та ін. Покажіть репресивну окупаційну політику, зазначте цивільні та військові втрати, негативні наслідки у суспільно-політичному, економічному та духовно-політичному житті. Зверніть увагу на створення та діяльність українських політичних та військових організацій (Головна українська рада, Союз визволення України, Українські січові стрільці та ін.).

3. Підготуйте інформацію про основні віхи становлення Центральної Ради як легітимного національно-державного органу, зокрема про Український національний конгрес, українізацію війська, відносини з Тимчасовим урядом.
4. Проаналізуйте зміст I і II універсалів Центральної Ради, охарактеризуйте діяльність керівників української революції (М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра та ін). Визначте компромісний характер II Універсалу ЦР. Чому у відповідь на підписання II універсалу відбулося повстання самостійників у Києві?
5. Підготуйте інформацію про Жовтневий переворот у Петрограді та проголошення Української Народної Республіки, III Універсал, Всеукраїнський з'їзд Рад, ультиматум РНК Росії, проголошення більшовиками радянської влади в Україні, вторгнення російських військ в Україну.
6. Розкажіть про IV Універсал ЦР, проголошення незалежності УНР. Бій під Крутами. Брестський мир та його наслідки. завершальний період історії Центральної Ради (березень-квітень 1918 р.).
7. Охарактеризуйте структуру органів державної влади в УНР та їх функції.
8. Проаналізуйте уроки та значення діяльності Центральної Ради.
9. Висвітліть передумови і суть гетьманського перевороту, позитивні і негативні риси монархічного правління, основні віхи державотворчої діяльності Павла Скоропадського (Українська Держава). На які верстви населення та на які зовнішні сили опирався режим Гетьманщини? Хто з українських діячів увійшов до його уряду? Як можна оцінити діяльність гетьмана у сферах суспільно-політичного, економічного, культурно-релігійного життя, військового будівництва та міжнародних відносин? Чому йому не вдалося об'єднати навколо своєї програми українське суспільство і як

змінилася у жовтні 1918 р. його зовнішньополітична орієнтація?

10. Розкажіть про утворення Директорії та відновлення УНР, внутрішню і зовнішню політику.

11. Розкрийте обставини проголошення ЗУНР, внутрішню і зовнішню політику, українсько-польську війну, злуку УНР та ЗУНР.

12. Висвітліть проголошення УСРР, другу війну Росії проти УНР. Розкрийте суть та наслідки політика «воєнного комунізму».

13. Підготуйте інформацію про завершальний період української національної революції у 1919-1921 рр. Покажіть боротьбу за владу в Україні різних політичних сил: українських, російських (більшовиків та білогвардійців), польських, румунських, угорських, чехословацьких, країн Антанти тощо.

14. Проаналізуйте зовнішньополітичну діяльність УНР у 1920-1921 рр. (Варшавську угоду Петлюри-Пілсудського 1920 р., радянсько-польську війну та її наслідки, Ризький договір 1921р.).

15. Визначте основні підсумки, історичні уроки, причини поразки та значення українських визвольних змагань 1917-1921 рр. у контексті європейської та світової історії. У чому вбачаєте ознаки формування модерної української політичної нації та які наслідки мало утвердження більшовицької влади в Україні?

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе).

1. Чи була Перша світова війна неминучою? Чи погоджуєтеся ви з думкою, що в розв'язанні Першої світової війни були зацікавлені однакою мірою всі великі держави?

2. Які проблеми – національні чи соціальні – насамперед турбували більшість населення України в 1917–1921 рр.?
3. З чим пов'язані успіхи й невдачі політичних режимів, що на деякий час встановлювалися в Україні (особливо – протягом 1919 р.)?
4. Чому з усіх політичних сил, що боролися за владу на території України, перемогу здобули більшовики? В чому причини невдач українських національно-державницьких сил?
5. Чому УНР та ЗУНР не вдалося об'єднатися у боротьбі проти зовнішніх ворогів?

Джерела і література до теми:

Гунчак Т. Україна: ХХ століття. Київ, 2006.

Ковальчук М. Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917-1920. Київ, 2007.

Кульчицький С.В. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від народження до загибелі: У 3 т. Київ., 2013.

Нариси історії української революції 1917-1921 років: у 2 кн. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. Київ, 2011.

Піріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року: Істор. нариси. Київ, 2011.

Плохій С. Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського. Київ, 2011.

Савченко В.А. Симон Петлюра. Харків, 2011.

Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. Київ, 2016.

Тищик Б.Й., Вівчаренко О.А., Лешкович Н.О. Становлення державності в Україні (1917-1922 рр.). Львів; Івано-Франківськ, 2000.

Українська революція і державність (1917-1920 рр.). Київ, 2001.

Україна й українці в постімперську добу (1917-1939) / НАН України, Інститут історії України. Київ, 2021.

Яневський Д.Б. Грушевський. Скоропадський. Петлюра.– Харків, 2020.

Тема 4. Радянська модель української державності та національно-визвольна боротьба у 1921-1991 рр.

1. Україна у складі СРСР (державно-політичні трансформації, територіальні зміни, влада, суспільство, міжнародні відносини).
2. Національно-визвольний і дисидентський рух. Боротьба проти тоталітарних режимів.

Реферати і повідомлення:

- Україна і створення СРСР.
- Утвердження сталінського тоталітарного режиму та особливості його функціонування у 1920-х – 1950-х рр.
- Карпатська Україна. Августин Волошин.
- Державницькі ідеї у програмних документах ОУН-УПА.
- Україна в геополітичних планах агресорів.
- Україна – співзасновник ООН.
- Шістдесятники, правозахисники і дисиденти у боротьбі за українську державність та збереження національної ідентичності (П. Григоренко, Л. Лук'яненко, В. Марченко, В. Стус, В. Чорновіл та ін.).
- Декларація про державний суверенітет України.
- «Революція на граніті». Студентська молодь у боротьбі за суверенітет.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

Державно-політичний розвиток України у складі СРСР простежуємо у трьох основних періодах: 1) УСРР/УРСР у 1920-1930-х рр.; 2) Україна у II Світовій війні та у післявоєнних роках; 3) УРСР у 1950-1980-х рр.

1. Охарактеризуйте політичне, соціально-економічне і міжнародне становище УСРР на початку 1920-х рр. Зверніть увагу на перехід до НЕПу, голод 1921-1923 рр., повстанський рух тощо.
2. Висвітліть процес створення СРСР та державний статус України.
3. Розкажіть про національне відродження 1920 р., зокрема здобутки українізації.
4. Підготуйте інформацію про репресії кінця 20-30-рр. ХХ ст., «розстріляне відродження», утвердження тоталітаризму, комуністичної ідеології, злочинної теорії і практики сталінщини в усіх сферах суспільно-політичного життя.
5. Висвітліть структуру влади в УРСР за конституцією 1929 р.
6. Висвітліть процес індустріалізації та колективізації, причини голодомору 1932-1933 рр., визнання голодомору актом геноциду в світі.
7. Окремо згадайте про особливості розвитку західноукраїнських земель у складі Польщі, Румунії і Чехословаччини, покажіть боротьбу за єдність українських земель, взаємозв'язки з еміграцією тощо. Відшукайте матеріали про проголошення автономії і незалежності Карпатської України.
8. Охарактеризуйте передумови, причини Другої світової війни, становище українських земель та важливість українського питання у міжнародних відносинах. Висвітліть зміст пакту Молотова-Ріббентропа, напад нацистських та радянських військ на Польщу, договір про дружбу і кордони між СРСР й Німеччиною, входження до СРСР і радянізація Східної Галичини, Західної Волині, Північної Буковини та Бессарабії.
9. Розкрийте підсумки та уроки II Світової війни, внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.
10. Особливу увагу зверніть на зовнішньополітичну діяльність УРСР у 1940-1950-рр., (Україна – співзасновник ООН), адміністративно-територіальні зміни у післявоєнних роках,

врегулювання західних кордонів, переселення і депортації, операція «Вісла».

11. Висвітліть політичні та культурно-ідеологічні процеси, репресії і переслідування («ждановщина», «лисенківщина»), звинувачення українських діячів у «буржуазному націоналізмі», «політичних помилках і перекрученнях».

12. Утвердження радянського режиму у Західній Україні, ліквідація УГКЦ, боротьба ОУН-УПА.

13. Поясніть сутність процесів десталінізації і лібералізації у період хрущовської «відлиги» 1950-1960-х рр. Зверніть увагу на суперечливий і непослідовний характер реформ М.Хрущова та критики культу особи Сталіна. Як відбувалася реабілітація репресованих діячів? У чому проявлявся автономістський курс П. Шелеста в Україні?

14. Аргументуйте необхідність проголошення курсу на перебудову (прискорення, гласність, демократизація тощо). Які наслідки для України і світу мала Чорнобильська катастрофа? Як відбувалося державно-політичне пробудження українського народу? Викриття злочинів сталінського тоталітарного режиму, повернення забутої і «репресованої» спадщини. Надання українській мові державного статусу. Відзначення соборності українських земель.

15. Простежте національно-визвольні змагання у проявах самостійницького, повстанського, опозиційного і дисидентського рухів як боротьбу проти тоталітарних режимів, за свободу і незалежність української держави. Зверніть увагу на різноманітність форм і методів збройної та мирної боротьби, програмові засади, гасла, лозунги, особисті долі тощо. Які зрушення у суспільній свідомості викликали довготривалі процеси денаціоналізації України, репресії і переслідування, війни і голодомори?

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе).

1. Якою має бути сучасна політика національної пам'яті, включно з терміном «Велика Вітчизняна війна»?
2. Чому в повоєнне десятиріччя посилились політичні репресії в Україні?
3. У чому полягали особливості українського дисидентського руху в 80-ті рр.? Яку роль відіграв цей рух у боротьбі за незалежність України?
4. Як і чому відбувалося фальшування національної історії та культури, спотворення національної ідентичності в УРСР? Наведіть приклади численних заборон і нищення національної спадщини, художньо-мистецьких проєктів, визначних особистостей і постатей.

Джерела і література до теми:

Винниченко І. Україна у 1920-1980-х: депортації, заслання, вислання. Київ, 1994.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. – Київ, 1994.

В'ятрович В.М. Друга польсько-українська війна, 1942-1947. Вид. 2-е, доп. Київ, 2012.

Гаврилів І. Західна Україна у 1921-1941 роках: нарис історії боротьби за державність. Львів, 2012.

Гунчак Т. Україна: ХХ століття. Київ, 2006.

Кульчицький С.В. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від народження до загибелі: У 3 т. Київ, 2013.

Ленартович О.Ю. Український національно-визвольний рух на Волині в роки Другої світової війни. Луцьк, 2011.

Литвин М., Науменко К. Сталін і Західна Україна 1939-1941 рр. Київ, 2010.

Мотика Г. Від волинської різанини до операції «Вісла»: Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр. Київ, 2013.

Наймарк Н. Геноциди Сталіна. Київ, 2011.

Островський І., Черненко С. Великий злам. Хроніка «революції на граніті» 2-17 жовтня 1990 року. Київ, 2000.

Патриляк І. Перемога або смерть. Український визвольний рух у 1939-1960 рр. Львів, 2012.

Руденко Р. Новітня історія України: соціально-історичний аспект (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). Харків, 2013.

Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 1950-х – початок 1990-х років. Т.1-2. Київ, 1998.

Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним: пер. з англ. Київ, 2011.

Україна в Другій світовій війні: Погляд з ХХІ ст.: у 2 кн. Київ, 2010-2011.

Україна в історії Європи ХІХ - початку ХХІ ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С.В. Віднянського. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020.

Україна й українці в постімперську добу (1917-1939) / НАН України, Інститут історії України. Київ, 2021.

Тема 5. Україна – суверенна держава. Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси

1. Проголошення незалежності. Розбудова державницьких інституцій та громадянського суспільства. Конституційний процес.
2. Українське державотворення на межі тисячоліть. Проблеми і труднощі трансформаційних та євроінтеграційних процесів.

Реферати і повідомлення:

- Визнання незалежності України в світі.
- Зовнішня політика та міжнародні зв'язки України.
- Революційні події 2004-2014 рр. та їх наслідки.
- Російська анексія Криму. Війна на Донбасі.
- Відносини Україна-Європейський Союз.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Розкрийте передумови, суть і наслідки проголошення Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р., перші демократичні вибори, закон «Про економічну самостійність», економічну і політичну кризу. «Революція на граніті».
2. Висвітліть розгортання державотворчих процесів у 90-х роках ХХ ст., сепаратистських рухів у Донбасі, Криму, Закарпатті. Зверніть увагу на надання Криму автономії, Всесоюзний референдум щодо збереження СРСР, московський путч.
3. Розкрийте обставини проголошення і зміст Акту незалежності України 24 серпня 1991 р., Закону «Про громадянство», Декларації прав національностей.
4. Підготуйте інформацію про Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р., вибори Президента України, створення Збройних сил України, проголошення СНД, Визнання України як суверенної держави, становлення владних структур, ухвалення державної символіки.
5. Розкрийте проблеми і труднощі трансформаційних державотворчих та соціально-економічних процесів в умовах незалежності протягом останніх трьох десятиліть (1991-2021 рр.).
6. Визначте причини і наслідки кризових явищ у господарському і політичному житті першої половини 90-х років, зазначте масштаби гіперінфляції, грошову реформу. Схарактеризуйте Конституційний процес.
7. Охарактеризуйте зовнішню політику України, українсько-російські відносини, події у Криму, проблему енергозабезпечення, ядерне роззброєння.
8. Розкрийте співпрацю України з НАТО, співпрацю та партнерство з Росією та іншими стратегічними партнерами.
9. Охарактеризуйте розвиток українського суспільства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., покажіть наростання

політичних суперечностей і кризових явищ на межі тисячоліть, посилення олігархічних тенденцій та масштабної корупції.

10. Охарактеризуйте процес формування громадянського суспільства та революційні події 2004-2014 рр., їх наслідки («Помаранчева революція», «Революції Гідності», «Небесна сотня»).

11. Висвітліть причини окупації Криму, агресії Росії на Донбасі, перебіг військових дій на сході України, зміст Мінських домовленостей.

12. Підготуйте інформацію про співпрацю України з Європейським Союзом, угоду про зону вільної торгівлі, безвізовий режим тощо.

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе)

1. Роль і місце України в сучасному світі?

2. Переваги і ризики входження України до НАТО та ЄС.

Джерела і література до теми:

Бойко О. 30 років незалежності України: у 2-х т. Харків, 2021.

Коваль Р. Сто облич самостійної України. Київ, 2013.

Костюк Т.О. Помаранчева революція: історична зумовленість та історична невизначеність: моногр. Київ, 2011.

Литвин В.М. Україна-2004: Події. Документи. Факти. У 3 т. Київ, 2005.

Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ, 2017.

Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків, 2019.

Подільський М. Історія України 1990-2012 рр. Київ, 2013.

Революція гідності і війна з Росією. Одеса, 2020.

Руденко Р. Новітня історія України: соціально-історичний аспект (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). Харків, 2013.

Тимчак Д., Карін Ю., Машовець К., Гусаров В. Вторгнення в Україну: Хроніка російської агресії. Київ, 2016.

Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001). Київ, 2001.

Україна в історії Європи ХІХ - початку ХХІ ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С.В. Віднянського. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020.

МОДУЛЬ II. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ І КУЛЬТУРА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Тема 1. Давня та середньовічна культура України

1. Культурна спадщина давніх народів і цивілізацій.
2. Культура Русі-України Х-ХІV ст.

Мультимедійні презентації:

- Мистецтво доби палеоліту. Мізинська стоянка.
- Кам'яна Могила.
- Кераміка трипільців.
- Скіфське золото. Сарматське золото.
- Військове мистецтво кочових народів.
- Антична спадщина Ольвії та Херсонесу.
- Збруцький ідол.
- Мартинівський скарб.
- Архітектурно-мистецькі пам'ятки Києва та Чернігова.
- Архітектурно-мистецькі пам'ятки Галицько-Волинської держави.
- Іконопис Київської Русі. Мозаїки. Фрески.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Охарактеризуйте основні віхи становлення та розвитку первісної культури на території сучасної України, підготуйте розповіді про найвідоміші стоянки (Лука-Врублівецька, Молодове, Мізин, Кам'яна Могила тощо), проілюструйте визначні мистецькі пам'ятки.
2. Розкажіть про Трипільську цивілізацію, особливу увагу зверніть на житла, кераміку.
3. Підготуйте інформацію про матеріальну і духовну культуру, військове мистецтво давніх кочових народів (кіммерійці, скіфи, сармати), зверніть увагу також на релігійний вірування та мистецтво т. зв. «звіриного стилю».
4. Охарактеризуйте освіту, науку, літературу, мистецтво та культурні здобутки античних міста-держав Північного Причорномор'я і Криму та інших народів, що проживали на території сучасної України.
5. Зафіксуйте визначні слов'янські старожитності та археологічні знахідки, опрацюйте літописні відомості та наукові матеріали про східнослов'янські союзи племен, їх розселення, побут, вірування, обряди і традиції.
6. Прослідкуйте процес поширення християнства на українських землях в античну і ранньосередньовічну добу. Покажіть закономірності утвердження християнства. Головну увагу зверніть на культурно-релігійні реформи Володимира Великого та Ярослава Мудрого (пантеон язичницьких богів, хрещення киян, будівництво церков, створення шкіл, бібліотек, правового кодексу тощо). Покажіть вплив цих реформ на розвиток освіти, писемності, літератури, наукових знань, архітектури, образотворчого мистецтва.
7. Підготуйте ілюстративні матеріали про середньовічні церкви і монастирі як осередки культурного життя, про церковних діячів і святих Русі-України X-XIV ст., про сакральне мистецтво й іконопис, фрески та мозаїки.

8. Охарактеризуйте розвиток усної народної творчості, музики, декоративно-ужиткового мистецтва.

Джерела і література до теми:

- Александрович В.** Мистецтво Галицько-Волинської держави. Львів, 1999.
- Асєєв Ю.С.** Джерела. Мистецтво Київської Русі. Київ, 1980.
- Висоцький С.О.** Київська писемна школа X – XII ст. Львів, Київ, Нью-Йорк, 1998.
- Відейко М.** Світ Трипілья. Давні хлібороби між Карпатами і Дніпром. Київ, 2014.
- Галицько-волинський літопис** / Ред. М.Ф.Котляр. Київ, 2002.
- Геродот.** Історії в дев'яти книгах. Кн. IV. Київ, 1993.
- Енциклопедія Трипільської цивілізації.** У 2-х т. Київ, 2004.
- Літопис руський** / Пер. Л.Є.Махновця. Київ, 1989.
- Мистецтво Київської Русі: Альбом** / Ю.С.Асєєв. Київ, 1989.
- Прищепя Б.А.** Погоринські міста в X-XIII ст. Рівне, 2016.
- Ричка В.** Лицар духу: Володимир Великий в історії та пам'яті. Київ, 2015.
- Чудотворна ікона Холмської Богородиці.** Повернення із небуття. Луцьк, 2003.

Тема 2. Ренесансна та барокова культура України

1. Розвиток української культури у XIV – першій половині XVII ст.
2. Культура доби бароко (XVII-XVIII ст.).

Мультимедійні презентації

- Православні міщанські братства. Братські школи.
- Острозька академія як явище культури.
- Пересопницьке Євангеліє та Острозька Біблія – визначні пам'ятки культури та книжкового мистецтва.

- Оборонна архітектура Ренесансу в Україні.
- Церковна архітектура доби Ренесансу.
- Галицький (львівський) Ренесанс.
- Архітектура Ренесансу на Волині та Рівненщині.
- Києво-Могилянська академія та її визначні представники (Л. Баранович, М. Березовський, П. Величковський, Василь та Іван Григоровичі-Барські, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, Д. Туптало, С. Яворський).
- Архітектура доби бароко в Україні (Київ, Чернігів, Львів, Харків та ін.).
- Дзвіниці доби бароко.
- Іконопис доби бароко в Україні. Й. Кондзелевич, І. Руткович.
- Творча спадщина І. Григоровича-Барського, Я. Погребняка, І. Зарудного, І. Пінзеля, Б. Растреллі.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Охарактеризуйте добу Ренесансу (Відродження) у Європі, реформаційні і контрреформаційні процеси в Україні. Особливу увагу зверніть на освітні заклади, поширення наукових знань, книгодрукування, літератури та мистецтва, перекладів святого Письма, проведення календарної реформи тощо.

2. Відшукайте відомості про навчання українців у західноєвропейських університетах, про знамениті Пересопницьке Євангеліє, Острозьку академію, Острозьку Біблію, братські школи, про культурні здобутки представників різних вірувань та сповідань.

3. Опрацюйте записки іноземців про Україну (Е. Лясоти, Г. Боплана, П. Халепського). Знайдіть у них свідчення про міста, побут, релігію, освіту, культурний розвиток українських земель.

4. Вивчаючи розвиток архітектури та містобудування, підготуйте короткі повідомлення про замки, фортеці, оборонні споруди, палаци, церкви і монастирі; назвіть найвідоміших архітекторів і скульпторів. Зверніть увагу на розписи українськими майстрами храмів у Кракові, Любліні та інших європейських містах.
5. Підготуйте інформацію про іконопис доби Ренесансу (П'ятницький, Успенський, Святодухівський іконостаси тощо).
6. Визначте характерні риси барокової культури та епохи Просвітництва, законспекуйте їх головні ознаки, підготуйте зразки пам'яток доби бароко.
7. Висвітліть розвиток освіти, науки, книгодрукування, усної народної творчості, літератури, архітектури та образотворчого мистецтва, музики і театру.
8. Підготуйте короткі біографічні довідки про визначних діячів української культури XVII-XVIII ст. за напрямками їх діяльності (учені, письменники, церковнослужителі, архітектори, скульптори, художники та іконописці, гравери тощо), про церкви і монастирі як осередки духовної культури українців, про палацово-паркове і декоративно-ужиткове мистецтво тієї доби. Використайте свідчення вітчизняних та зарубіжних авторів.

Джерела і література до теми:

Білецький П.О. Українське мистецтво другої половини XVII-XVIII ст. Київ, 1981.

Боплан Г.Л. Опис України. Київ, 2012.

Жолтовський П.М. Монументальний живопис на Україні XVII-XVIII ст. Київ, 1988.

Зінченко А. Пересопницьке євангеліє 1556-1561 рр.: традиція, епоха, творці. Київ, 2011.

Ісаєвич Я.Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів, 2002.

Кагамлик С. Світло духовності і культури (З історії Києво-Печерської лаври XVII-XVIII ст.) Київ, 2008.

Києво-Могилянська академія в іменах, XVII-XVIII ст. Київ, 2001.

Кралюк П. Острозька Біблія в контексті української та європейської культур. Острог, 2006.

Овсійчук В.А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок. Київ, 1991.

Овсійчук В.А. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII століття. Київ, 1985.

Овсійчук В.А. Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVII ст. (Гуманістичні та визвольні ідеї). Київ, 1985.

Острозька академія XVI-XVII ст.: Енциклопедія. Острог, 2011.

Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Київ, 2005.

Ричков П. Non omnis moriar. Архітектура в культурній праці князів Острозьких. Рівне, 2011.

Ричков П., Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких. Київ, 2002.

Халебський П. Україна – земля козаків. Київ, 2008.

Хижняк З.І., Маньківський В.К. Історія Києво-Могилянської академії. Київ, 2003.

Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна. Вид. 2-е. Київ, 2008.

Тема 3. Національне відродження у XIX – на початку XX ст.

1. Національно-культурний рух наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.
2. Українська культура у 2-й половині XIX – на початку XX ст.

Мультимедійні презентації:

- Вищі школи в Україні XIX ст. – поч. XX ст.

- Тарас Шевченко – митець і Пророк.
- Палаци й палацово-паркові ансамблі в Україні (Батурин, Умань, Качанівка, Сокиринці та ін).
- Архітектурно-мистецькі пам'ятки класицизму в Україні (Київ, Львів, Одеса та ін).
- Архітектурні пам'ятки стилю ампір в Україні.
- Резиденція митрополитів Буковини і Далмації: історія і сучасність.
- Український модерн (Київ, Харків, Львів та ін).
- Творчість архітектора В. Городецького.
- Українознавчі студії. Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ).

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

Навчальні матеріали цієї теми систематизуйте у двох основних періодах: 1) кінець XVIII – перша половина XIX ст.; 2) друга половина XIX – початок XX ст.

1. Охарактеризуйте особливості адміністративно-територіального устрою, правового становища, соціально-економічного та політичного розвитку українських земель у складі Російської та Австрійської імперій.

2. Висвітліть періоди національно-культурного відродження. Використайте поширену серед слов'янських народів концепцію національного відродження з поділом на три стадії: *академічна* (збирання спадщини), *культурницька* (організаційна) та *політична* (створення партій, боротьба за автономію і незалежність). Відповідно охарактеризуйте основні події та постаті національно-культурного руху наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. у складі Російської та Австрійської імперій.

3. Назвіть події, які пов'язані зі становленням української літературної мови, етнографії та історіографії, розвитку театральної і музичної культури (творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Шашкевича, Т. Шевченка,

М. Костомарова, П. Куліша та інших видатних представників доби класицизму та романтизму). «Історія Русів».

4. Висвітліть вплив діяльності Руської трійці та Кирило-Мефодіївського товариства на розвиток національного відродження XIX ст.

5. Підготуйте інформацію про роль Громад у національному відродженні XIX ст. Зверніть увагу на історію створення національного гімну «Ще не вмерла Україна».

6. Охарактеризуйте типи шкіл в Україні, висвітліть зміст освітньої реформи 1864 р. та її наслідки. Назвіть університети, які були засновані у XIX ст.

7. Ознайомтеся із творчістю визначних архітекторів, скульпторів, майстрів іконопису, гравюри, портретного мистецтва, театральної і музичної культури.

8. Проаналізуйте вагому роль діячів театральної і музичної культури («театр корифеїв», М. Кропивницький, М. Старицький, родина Тобілевичів, М. Лисенко, С. Крушельницька та ін.).

9. Підготуйте інформацію про центри декоративно-ужиткового мистецтва (Косів, Кролевець, Опішняя, Петриківка та ін.).

Джерела і література до теми:

Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. Львів, 2016.

Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886). Київ, 2006.

Дзюба І. Тарас Шевченко: Життя і творчість. Київ, 2008.

Єкельчик С. Українофіли: світ українських патріотів другої половини XIX ст. Київ, 2010.

Історія Русів. Укр. переклад І. Драча. Київ, 1991.

Історія України в особах: XIX століття. Київ, 2015.

Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. Київ, 1990.

Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу). Київ, 1991.

- Легенький Ю.** Український модерн. Київ, 2004.
- Лобановський Б.Б., Говдя П.І.** Українське мистецтво другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Київ, 1989.
- Овсійчук В. А.** Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури. Львів, 2008.
- Овсійчук В.А.** Класицизм і романтизм в українському мистецтві. Київ, 2001.
- Плохій С.** Козацький міф. Історія і націєтворення в епоху імперій. Харків, 2018.
- Плохій С.** Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського. Київ, 2011.
- Русалка Дністрова:** Документи і матеріали. Київ, 1989.
- Реєнт О.П.** Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.). Київ, 2003.
- Сушко Р.В.** Хроніка нищення української мови: від доби Романових до сьогодення. Київ, 2012.
- Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії:** спроба державного регулювання: зб. докум. і матер. (1847-1914) / упоряд. Г.Боряк. Київ, 2015.
- Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст.** Київ, 2000.
- Український авангард 1910-1930-х років:** Альбом / Автор-упоряд. Д.О.Горбачов. Київ, 1996.
- Чепелик В.В.** Український архітектурний модерн. Київ, 2000.

Тема 4. Українська культура у добу світових війн та революцій (перша половина ХХ століття)

1. Боротьба за українську національну культуру у 1917-1930-х рр. «Розстріляне відродження».
2. Культурні процеси у західноукраїнських землях.
3. Українська культура у період ІІ Світової війни та у післявоєнні роки.

Мультимедійні презентації:

- Українська Академія наук. Перші академіки УАН
- (В. Вернадський, А. Кримський, С. Єфремов та ін.).
- Творча спадщина художника-графіка Г. Нарбута.
- Український авангард.
- Творчість Михайла Бойчука та його учнів.
- Творча спадщина О. Мурашка, В. Кричевського та ін.
- «Розстріляне відродження».
- Архітектура функціоналізму, конструктивізму та стилю арт-деко в Україні.
- Культурно-просвітницька праця митрополита Андрія Шептицького
- Ніл Хасевич – воїн і митець.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Розкрийте національно-культурну політику УНР доби Центральної Ради та Директорії, ЗУНР, Української Держави та УСРР; зафіксуйте найважливіші здобутки в галузях освіти, науки, літератури та мистецтва.
2. Ознайомтеся із творчістю провідних діячів української культури 1917-1930-х рр., підготуйте мультимедійні презентації про Д. Багалія, М. Бойчука, М. Василенка, В. Вернадського, В. Винниченка, М. Грушевського, О. Довженка, С. Єфремова, А. Кримського, В. Кричевського, О. Мурашка, Г. Нарбута та ін.
3. Підготуйте інформацію про здобутки освіти і науки, літератури, образотворчого і музично-театрального мистецтва, архітектури та скульптури.
4. Дайте визначення терміну сталінська «культурна революція». Вкажіть її підсумки у Радянській Україні.
5. Ознайомтеся із біографіями визначних митців та пам'ятками українського авангардного мистецтва.

6. Охарактеризуйте культурні процеси в західноукраїнських землях, покажіть особливості національно-релігійної, мовної та освітньої політики Польщі, Румунії і Чехословаччини. Що таке «пацифікація»?
7. Підготуйте інформацію про творчість визначних митців та науковців – Б.-І. Антонича, В. Барвінського, М. Возняка, С. Гординського, А. Ерделі, Ф. Колесси, М. Кордуби, І. Крип'якевича, А. Крушельницького, О. Кульчицької, М. Рудницького, У. Самчука та ін.
8. Розкажіть про громадську, національно-культурну і меценатську працю митрополита УГКЦ А. Шептицького.
9. Ознайомтесь із обставинами розвитку української національної культури у період II світової війни та у першому повоєнному десятилітті. Зверніть увагу на національно-патріотичні мотиви у творчості відомих літераторів та митців (М. Бажан, К. Данькевич, М. Дерегус, О. Довженко, Б. Лятошинський, А. Малишко, М. Рильський, В. Сосюра, А. Штогаренко та ін.).
10. З'ясуйте чому у післявоєнний період посилилися ідеологічні кампанії, репресії і переслідування? Як відбувався розвиток освіти і науки?
11. Охарактеризуйте культурну спадщину діячів ОУН-УПА - Ю. Липи, О. Ольжича, О. Теліги, Н. Хасевича та ін.

Джерела і література до теми:

Гнатюк О. Відвага і страх. Київ, 2015.

Довженко О. Україна в огні. Кіноповість, щоденник. Київ, 1990.

Ищук О., Марчук І., Даревич Д. Життя і творчість Ніла Хасевича. Торонто-Львів, 2011.

Лавріненко Ю. Розстріляне Відродження: Антологія 1917-1933. Київ, 2007.

Петров В. Діячі української культури (1920-1940 рр.) – жертви більшовицького терору. Київ, 1992.

Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках. Спогади 1933-1941 рр. Тернопіль, 1999.

Рубльов О.С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). Київ, 2004.

Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20-50-ті роки ХХ ст.). Київ, 1994.

Український авангард 1910-1930 років: Альбом / Авт.-упор. Д.О. Горбачов. Київ, 1996.

Хвильовий М. Україна чи Малоросія? Київ, 1993.

Юрчук В.І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні. Київ, 1995.

Тема 5. Здобутки і втрати національної культури у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття

1. Українська культура в умовах кризи адміністративно-командної системи СРСР (1950-1980-ті рр.).
2. Особливості розвитку національної культури на межі тисячоліть.

Мультимедійні презентації:

- Творчі портрети видатних митців, вчених, культурних діячів (Микола Вінграновський, Олесь Гончар, Іван Дзюба, Ліна Костенко та ін.)
- Мовна політика.
- Видатні вчені та науковці.
- Визначні митці та художники.
- Творча спадщина Івана Марчука.
- Постмодернізм в українській культурі.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Охарактеризуйте розвиток української культури в умовах десталінізації і лібералізації у 1950-1960-х рр., у «застійних» 1970-1980-х рр. та у добу «перебудови» 2-ї половини 1980-х – початку 1990-х рр.
2. Покажіть процеси реабілітації репресованих діячів та їх творів, викриття злочинів тоталітаризму, повернення національної спадщини, розгортання руху дисидентів і шістдесятників, національно-культурне відродження.
3. Підготуйте інформацію (мультимедійні презентації) про творчість і діяльність «шістдесятників» – М. Вінграновського, А. Горської, І. Дзюби, І. Драча, В. Зарецького, Р. Іваничука, Ліни Костенко, Б. Олійника, Д. Павличка, Є. Сверстюка, І. Світличного, В. Симоненка та ін.).
4. Розкажіть про українське «поетичне кіно» (Ю. Ілленко, І. Миколайчук, С. Параджанов). Зверніть увагу на звинувачення митців у «формалізмі і абстракціонізмі».
5. Охарактеризуйте музичну культуру, творчість О. Білаша, Д. Гнатюка, Р. Кириченко, І. Козловського, П. Майбороди, А. Солов'яненка та ін.; естрадне мистецтво – В. Івасюка, С. Ротару, Н. Яремчука.
5. Висвітліть причин зросійщення і фальшування історії України, заборона історичних досліджень, художньо-мистецьких творів.
6. Розкажіть про формування громадських організацій – «Меморіал» ім. В. Стуса, Товариство української мови ім. Т. Шевченка, Народний Рух України за перебудову та ін.
7. Підготуйте інформацію про розвиток освіти та науки, діяльність М. Амосова, О. Антонова, В. Глушкова, С. Корольова, Б. Патон та ін.
8. Охарактеризуйте нові закономірності, особливості й тенденції культурного розвитку, здобутки і втрати в освіті, науці, літературі і мистецтві в умовах незалежності. Розкажіть

про ухвалення нових законів про освіту, науку, культуру та мистецтво.

9. Розкрийте мовну політику, релігійне життя, особливості відродження традицій сакрального мистецтва в архітектурі і живописі, розвиток духовного хорового співу, поп-арт і молодіжні субкультури. Зверніть увагу на мистецький плюралізм, творчі експерименти.

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе)

1. Роль України в сучасному полікультурному світі.
2. Обґрунтуйте необхідність збереження національної ідентичності та культури в умовах глобалізації і модернізації.

Джерела і література до теми:

Гнатюк О. Відвага і страх. Київ, 2015.

Данилюк Ю., Бажан О. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст. Київ, 2000.

Дзюба І. Є поети для епох. Київ, 2011.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ, 2005.

Дзюба І. Пастка. Тридцять років зі Сталінім. П'ятдесят років без Сталіна. Київ, 2003.

Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього. Київ, 2001.

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років. Київ, 1995.

Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. Київ, 2005.

Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР / Уклад. В. Кіпіані. Харків, 2021.

Сушко Р.В. Хроніка нищення української мови: від доби Романових до сьогодні. Київ, 2012.

Тема 6. Українська діаспора та її внесок у розвиток національної державності і культури

1. Етапи формування української діаспори.
2. Національно-державні і культурні здобутки.

Мультимедійні презентації:

- Українські політичні емігрантські центри.
- Науково-освітні та культурно-мистецькі осередки української діаспори у Західній Європі та Америці.
- Українська діаспора в Центрально-Східній Європі.
- Розвиток літератури та мистецтва.
- Український вільний університет: історія та сьогодення.
- Енциклопедія українознавства як пам'ятка національної культури.
- Скульптори Олександр Архипенко і Мір тала Пилипенко.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Розкрийте основні періоди (етапи, хвилі) формування *західної* і *східної* української діаспори, визначте кількість її представників у різних країнах світу, наявність громадсько-політичних, культурно-мистецьких, науково-освітніх, церковних, молодіжних, комунікаційних, видавничих та інших інституцій і об'єднань.
2. Проаналізуйте внесок української діаспори, насамперед, західної, у розвиток національно-державницьких традицій, світової культури, освіти, науки, мистецтва.
3. Підготуйте інформаційні матеріали про суспільно-політичну і творчу діяльність Д. Антоновича, І. Багряного, В. Барки, С. Гординського, Я. Гніздовського, Д. Дорошенка, А. Жуковського, В. Кубійовича, Б. Лепкого, О. Лотоцького,

Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги, Д. Чижевського, Ю. Шереха, Л. Винара, О. Оглоблина та інших відомих представників діаспори.

4. Розкажіть про діяльність українських науково-освітніх центрів за межами України - НТШ, УВАН, УІТ, КІУС, УНІГУ та ін.

Проблемно-дослідницькі завдання

(Відповіді на питання пропонується підготувати у формі есе)

1. Яким чином українцям вдалося зберегти національну ідентичність у чужомовному середовищі та як впливають на українську діаспору сучасні глобалізаційні процеси?

2. Роль української діаспори у формуванні міжнародного іміджу України.

Джерела і література до теми:

Атаманенко А. Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність. Острог, 2010.

Белінська Л.С. Національна пам'ять української діаспори США (просопографічний аспект): монографія. Львів, 2015

Енциклопедія української діаспори / гол. ред. В. Маркусь. У 7 томах. Київ, 1995.

Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939. Київ, 1999.

Попок А., Євтух В., Трощинський В. Далекосхідні українці: історія, культура, форми самоорганізації. Київ, 2008.

Розсіяні по світах. Колективна монографія / Відповідальні редактори І.О. Рибачок, А.Є. Атаманенко. Острог, 2020.

Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. Київ, 1999.

Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упоряд. В.А. Просалової. Донецьк, 2012.

МОДУЛЬ III. ОСНОВИ ДЕРЖАВНОСТІ І ПРАВА

Тема 1. Загальна характеристика держави

1. Теорії походження держави.
2. Загальна характеристика держави.
3. Механізм та апарат держави.
4. Аналіз форми держави.
5. Правова держава та громадянське суспільство: співвідношення понять.

Реферати і повідомлення:

- Поділ гілок влади.
- Поняття та загальна характеристики держави.
- Громадянське суспільство та правова держава.
- Характеристика механізму держави.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Здійснити повну характеристику держави (поняття, ознаки, функції держави).
2. Проаналізувати основні теорії походження держав; поняття механізму та апарату держави; проаналізувати форму держави (форма державного правління, державного устрою та політичного режиму).
3. Підготувати інформацію про 3 гілки влади (законодавчу, виконавчу та судову), поняття та ознаки правової держави та громадянського суспільства.

Джерела і література до теми:

1. Білозьоров Є.В. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні : [монографія] Київ, 2015.
2. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків, 2011.
3. Конституційно-правові засади становлення української державності : монографія / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків, 2013.

Тема 2. Загальна характеристика права.

1. Розуміння права, його соціальна цінність.
2. Право в системі соціальних норм.
3. Джерела права.
4. Законодавство України.

Реферати і повідомлення:

- Право як соціальне явище.
- Право на звернення.
- Класифікація прав людини.
- Громадянство України.
- Конституція України.
- Закони та підзаконні акти.
- Законодавство України.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Здійснити теоретичний аналіз права (поняття, ознаки, функції та система права).

2. Проаналізувати форми джерел права (правовий звичай, правовий прецедент; нормативно-правовий договір та нормативно-правовий акт).
3. Характеристика законодавства України (поняття «законодавство», Конституція України, закон, законодавчий процес, підзаконні нормативно-правові акти).

Джерела і література до теми:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу до джерела: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> 2.
2. Конституційно-правові засади становлення української державності : монографія. За ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків, 2013.
3. Правова доктрина України. У 5 т. Т. Загальнотеоретична та історична юриспруденція. За заг. ред. О.В. Петришина. Харків, 2018.

Тема 3. Правовідносини та юридична відповідальність. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина

1. Поняття та структура правовідносин. Правосуб'єктність: правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.
2. Правомірна та неправомірна поведінка.
3. Поняття та види юридичної відповідальності.
4. Загальна характеристика прав та свобод людини та громадянина.

Реферати і повідомлення:

- Позасудовий захист прав та свобод людини і громадянина.

- Конвенція про захист прав людини.
- Європейський суд з прав людини як механізм відновлення справедливості.
- Порядок звернення до ЄСПЛ.
- Порядок застосування практики ЄСПЛ у національній судовій практиці.

Запитання для актуалізації знань та завдання до самостійної роботи

1. Поняття та види правових відносин, поняття, види та підстави юридичної відповідальності.
2. Аналіз правосуб'єктності (правоздатність, дієздатність та деліктоздатність).
3. Види юридичної відповідальності; поняття прав, свобод людини та громадянина.

Джерела і література до теми:

1. **Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах** : монографія. За заг. ред. Н.М. Оніщенко. Київ, 2009.
2. **Загальна теорія держави і права** : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків, 2011.

Рекомендована література, підручники та посібники
до вивчення навчальної дисципліни:

- Бойко О.Д.** Історія України. Київ, 2018.
- Борисова О., Климов А.** Історія української державності у 2 томах. Київ, 2018.
- Вербицька П.В.** та ін. Історія України: суспільство, культура, державність: навч. посібник. Львів, 2019.
- Грицак Я.** Подолати минуле. Глобальна історія України. Київ, 2021.
- Грицак Я.** Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. Київ, 2019.
- Держава і суспільство в Україні: історія та сучасність.** Київ, 2013.
- Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина.** Харків, 2011.
- Зінкевич Р.Д., Ратушна О.М., Нагірняк А.Я.** Історія державності та культури України: навч. посібник. Львів, 2020.
- Історія української культури: У 5 т.** Київ, 2001-2012.
- Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ф.** Українська культура: цивілізаційний вимір. Київ, 2015.
- Кралюк П.** Історія України «без бромю». Розвиток державності на українських землях. Харків, 2020.
- Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О.** Українське мистецтво: У 3-х ч. Львів, 2003-2005.
- Литвин В., Смолій В., Шпаковатий П.** Україна: ХХ століття. У 2 т. Київ, 2002.
- Плохій С.** Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016.
- Попович М.В.** Культура: Ілюстрована енциклопедія України. Київ, 2009.
- Попович М.В.** Нарис історії культури України. Київ, 2001.
- Сироїд Т.Л.** Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Харків, 2019.
- Сто великих діячів культури України.** Київ, 2010.
- Сто найвідоміших українців.** Київ, 2015.
- Сто найвідоміших шедеврів України.** Київ, 2004.
- Україна: політична історія ХХ – початку ХХІ ст.** Київ, 2007.

- Художня** культура України / Масол Л.М. та ін. Харків, 2010.
- Шамрай М.** Етапи державності України. Посібник із спецкурсу. Черкаси, 2014.
- Шаповал Ю.І.** Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії. Київ, 2001.
- Шаповал Ю.І.** Доля як історія. Київ, 2006.
- Шаповал Ю.І.** Держава. Ілюстрована енциклопедія України. Київ, 2009.
- Шевченко І.** Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку 18 століття. Львів, 2014.
- Шкраб'юк П.** Імена близькі й далекі. Україна в національному й світовому вимірах. Львів, 2013.

Видання НУВГП

1. **Гром В.М., Гуменюк С.М., Клинова-Дацюк Г.Д., Поровчук О.Г., Цибульський В.І.** Історія української культури: навч. посіб. / за ред. В.М. Грома. Рівне, 2012.
2. **Клинова-Дацюк Г.Д.** Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі. Рівне, 2012.